

Danijela Juričič Čargo, Lilijana Žnidaršič Golec, **Vodnik po urbarjih Arhiva Republike Slovenije: 1. zvezek: urbarji v zbirki urbarjev in fondih zemljiških gospostev.** Ljubljana : Arhiv Republike Slovenije, 2005. 328 strani.

Objava gornjega vodnika je del projekta, ki so ga začeli izvajati v Arhivu Republike Slovenije spomladi 2001, seveda z večdesetletnimi predpripravami. V prvem zvezku je predstavljenih 150 urbarjev iz posebne Zbirke urbarjev (AS 1074) in 523 urbarjev iz fondov zemljiških gospostev. Prve je popisala Lilijana Žnidaršič Golec, druge pa Danijela Juričič Čargo. Drugi zvezek, ki naj bi izšel ob koncu tega desetletja, bo obsegal urbarje v fondu Vicedomski urad za Kranjsko (AS 1) in v tistih fondih oziroma zbirkah, kjer urbarjev načelno ne bi pričakovali. Tretji, zadnji zvezek naj bi bil namenjen urbarjem v Terezijanskem katastru.

Uvodoma je opisano, kaj urbarji pravzaprav so, kdaj so začeli nastajati, katere vrste urbarjev so se izoblikovale skozi čas in seveda, kaj je vsebina urbarjev. Prvenstveno so v njih zajeti popisi dajatev podložnikov zemljiškemu gospodu, so pa v njih tudi razni zapisi, ki omogočajo mnogo širši vpogled v krajevne razmere skozi dolgo petstoletno obdobje. Urbarji so seveda prvovrstni vir za proučevanje agrarne zgodovine. Zanimanje zanjo sicer v zadnjem času usiha, pomen urbarjev kot zgodovinskih virov pa narašča. Lilijana Žnidaršič Golec piše: »Ker (urbarji) prinašajo krajevna imena, povečini imena vasi, zaselkov in ledinska imena, kakor tudi imena oseb, zlasti seveda podložnikov, sega njihov pomen na področja historične topografije, imenoslovja in rodoslovja – vede, ki je pri nas v zadnjih 15 letih doživela pravi razcvet. S podatki o pridvorni in podložniški zemlji, o mlinih in vinogradih, o pravicah do ribolova, paše in oskrbovanja z lesom v gozdovih ter z drugimi sorodnimi podatki nudijo bogato snov za raziskovanje slovenske gospodarske, predvsem agrarne zgodovine. Ob urbarjih se je moč ustaviti pri vprašanjih o merah in denarju, obravnavati demografsko tematiko sodstva in pravnih razmerij.«

V zbirki urbarjev je sicer 191 enot, vendar prav vse niso urbarji. Ker desetina kot dajatev desetega dela pridelkov Cerkvi izvorno ni sodila med podložniške dajatve zemljiškemu gospodu in ker se to dejstvo pozneje zrcali tudi v gradivu, v gornji vodnik niso vključeni desetinski registri, npr. registri vrečne in snopne desetine. Seveda pa so v knjigi dobili svoje mesto registri glavne(ih) podložniške(ih) dajatve(ev)- činža.

Druga skupina urbarjev, iz 72 fondov zemljiških gospostev in graščin je shranjena v skupini *Rusticalia*. Ta se nanaša le na tisti del posesti gospodstva, na katerem so v podložniškem gospodarili kmetje. Tu so zbrane tudi razne podložniške listine, pogodbe o prodajah, nakupih in zamenjavah zemljišč, že omenjeni urbarji, urbarialni registri, desetinski in davčni izkazi. Iz fondov zemljiških gospostev je zajeto že omenjenih 523 urbarjev, in urbarialnih izvlečkov svetnih in cerkvenih gospostev, graščin, dvorcev, imenj, samostanov, župnijskih in podružničnih cerkva, proštij, beneficijev, bratovščin ter nekaterih drugih pravnih in fizičnih oseb od leta 1464 do leta 1848. Glede na sedež posestno-upravne enote ali posest sámo, izvira največ urbarjev z območja zgodovinske Kranjske, predvsem njenih pokrajin Dolenjske, Gorenjske, Bele Krajine in Notranjske. Precej urbarjev je z ozemlja zgodovinske Štajerske, pri čemer izstopajo zlasti urbarji gospostev, ki so bila v lasti družine grofov Attems (Brežice, Hartenštajn, Olimje, Podčetrtek). Ta navedba je za uporabnike zelo pomembna, ker bi te urbarje sicer iskali v Štajerskem deželnem arhivu v Gradcu v zasebnem arhivu družine Attems, ki pa se sme uporabljati samo s pisnim dovoljenjem poglavarja družine. V vodniku so zajeti tudi urbarji gospodstva Kanal ob Soči.

Za uporabnika so zelo dragocene navedbe o ohranjenosti urbarjev. Nekateri urbarji so v tako klavnem stanju, da sploh niso dostopni, ali pa so tako poškodovani, da se zapisov delno ali v celoti ne da razbrati. Ker pa je zlasti od večjih gospostev ohranjena v arhivu navadno serija urbarjev iz različnih let, se zmoremo do zaželenih podatkov vendarle dokopati tudi, če kak urbar zaradi poškodovanosti ni dostopen ali pa delno ni berljiv.

S to publikacijo in še dvema, ki bosta, upamo sledili, je Arhiv Republike Slovenije zelo olajšal delo zgodovinarjem starejših obdobj.

Jože Maček